

Het rampjaar 2004

Nederland: reddeloos, radeloos, redeloos

Op een grijze middag, op drie hoog aan de Amstel in Amsterdam, opent Stephan Sanders, schrijver/politicoloog, onder het genot van een kopje thee ons maatschappijkritische gesprek met de treurige constatering dat er in Nederland een geweldige smaakonzekerheid heerst.

Tekst: Han van Tulder

Foto's: Phil Nijhuis

Waar is ons beschavingsideaal? Dat zie je bijvoorbeeld in de kunst. Wanneer André Hazes overlijdt, moeten we er verplicht met elkaar aan geloven dat 'onze' grote nationale volkszanger is heengegaan. Zelfs Wouter Bos vond dat stakers in het openbaar vervoer hun acties om behoud van pensioenaanspraken even moesten opschorten om een massaal afscheid van de held in de Arena mogelijk te maken. Wie openlijk de populaire levensliederen van Hazes verafschuwt, is gelijk vijand van het volk. Kunst waar je moeite voor moet doen om de diepere emoties te ervaren, zoals klassieke muziek of jazz, wordt al gauw elitair gevonden. Die staat bij wijze van spreken onder curatele. 'Wat verbeelden die mensen zich wel! Je vraagt je bezorgd af of ons land in zulk een oppervlakkig klimaat nog wel zoiets als een beschavingsideaal kent. Deze trend is een verschrikkelijke breuk met een niet zo ver verleden, waarin door de VARA voor Jan de Arbeider toegankelijke concerten werden georganiseerd op de vrije zaterdagmiddag. Als daar nu een ander idee tegenover zou staan - van mijn part is dat André Hazes - oké, maar er is helemaal géén ander idee, en dat is verontrustend. Vandaag de dag moet iedereen alles even mooi en interessant vinden.

Het gebrek aan normbesef zie je ook in de politiek. We waaien klakkeloos met alle winden mee. We zijn vandaag moeiteloos vergeten wat we gisteren dachten. Neem bijvoorbeeld het debat over de multiculturele samenleving. Zolang de overgrote meerderheid van de burgers niet al te persoonlijk geconfronteerd werd met extreme uitwassen vanuit de minderheden, predikten we kamerbreed het heil van de multiculturele samenleving. We knepen een oogje dicht wanneer er ergens in een achterstandswijk iets fout ging en volhardden op grond van onze spreekwoordelijke tolerantie in het 'laissez faire laissez aller' van het gedoogbeleid. Discriminatie, racisme en vooroordelen waren in ons keurige land uit den boze. Alle uitingen

die daar maar naar roken werden te vuur en te zwaard bestreden. Janmaat was zonder meer outcast en de VVD-er Bolkestein bleef een weliswaar beschaafde, maar onaangenaam roepende in de woestijn. Emigranten mochten, daarover bestond nagenoeg kamerbreed consensus, vooral niet gestigmatiseerd worden. Zij verkeerden in de slachtofferrol en wij, de gevestigde Nederlanders, in die van de (potentiële) exploiters en onderdrukkers. Zonder er overigens veel aan te doen of - beter gezegd - in te bereiken, gehoorzaamden we met z'n allen braaf aan dit multiculturele samenlevingsmodel. Met de komst van Pim Fortuyn veranderde die houding van het volk op slag. Plots mochten man en paard wel worden genoemd. Weg met de fraaie multiculturele samenlevingsutopieën, weg met het gedoogbeleid. Gedwongen integratie en sociale cohesie werden de nieuwe kernbegrippen. De minderheden werden ontmaskerd als de bedreigers van onze maatschappelijke orde. Niet wij waren de daders, maar zij. Die omslag greep in enkele maanden plaats als gevolg van een haast on-Nederlandse verkiezingsstrijd. De media en bijgevolg het stemvolk gaven zich massaal gewonnen aan de waan van de dag. We bleken een natie zonder geheugen, een volk dat zonder benul van eigen traditie radicale ommezwaaien maakt. Dat is toch beangstigend! Hoe was dat mogelijk?

In de naoorlogse jaren gebeurde weinig schokkends.

Nederland was de slaapverwekkende geeuw in Europa. Door de interventie van Provo en de flower power van de hippies kwam in de zestiger en zeventiger jaren alles in onze samenleving op losse schroeven te staan. De Nederlandse elite van die tijd nam spoorstelsels de benen. De steile burgemeester Van Hall ging op de loop voor het (verbale) geweld van de Kabouters. De Actie Toemaat kreeg in het toneelwereldje onmiddellijk vrij baan van de gevestigde regisseurs en de jongens van de Notenkraker kregen zonder slag of stoot het muzikale establishment op de knieën. Dat was allemaal mooi en aardig, maar voor de godsvruchtige zekerheden van geloof en kerk en voor het nobele socialistische streven naar verheffing des volks is toen niets fundamenteels in de plaats gekomen. Er werden geen nieuwe criteria bedacht die aangeven wat mooi en wat lelijk is. Er stond geen Johan Huizinga op die diepgaand nadacht over wat de nieuwe, algemeen aanvaarde normen voor de toekomst zouden moeten zijn. Inspirerende, heldere criteria, die overtuigend onderscheid maken tussen wat echt en wat niet echt de moeite waard is bleven achterwege. Scherpzinnige interpretaties die uitleg geven aan waar onze democratie in een ontzuilde samenleving voor staat, nergens te bekennen. Daarover nadenken waren we ook niet gewend in verkokerd Nederland. Iedere leefde binnen zijn eigen sociale klasse en sprak vanuit redelijk onwrikbare opvattingen en zekerheden. Er was geen behoefte aan één stem, een nationaal discours.

De belangrijkste politieke compromissen werden over de hoofden van de onderdanen heen door de kopstukken van de zuilen als Drees, Romme, Beel en de Gaay Fortman gesloten.

Daar bemoeide de familie Doorsnee zich niet mee. Ach, een vak als staatsinrichting was allang uit het algemeen vormend onderwijs verdwenen. In Frankrijk was en is dat anders. Daar gaat men wel langdurige met elkaar in debat over vragen als 'Waar staat ons land voor, waar willen we met elkaar naartoe? Welke positie willen we in de wereld bekleden?' De Nederlandse politiek daarentegen is geleidelijk verworden tot een kleurloos poldermodel, waar we nota bene ook nog trots op zijn, omdat het bij ons allemaal zo gezellig koek en ei is (was?). Vergelijk nu eens lieden als De Gaulle, Pompidou en Mitterand met vooraanstaande figuren als Marijnesen, De

Jong en Van Agt uit de Nederlandse politiek. Toen de heilige huisjes instortten, verschrompelden de confessionele grondslagen prompt tot ouderwetse achterhaalde waarden, die alleen nog zwartekousenachtige gemeenschappen aanspraken. De doorsnee Nederlander werd door de groeiende welvaart een gemakzuchtig wezen, dat zich minder en minder iets gelegen liet liggen aan medemens en maatschappij.

Terwijl aldus de traditionele zuilen zijn verdwenen, ontstonden vanuit uitheemse culturen nieuwe Turkse, Marokkaanse en misschien ook Surinaamse en Antilliaanse zuilen, zonder dat we er erg in hadden. We hebben de nieuwkomers welkom geheten. We zeiden: 'Kom bij ons werken en keer na gedane arbeid s.v.p. weer terug naar huis.' We vertelden hen niets over onze cultuur, over onze vaderlandse geschiedenis. Wat vrijheidszin, wat tolerantie voor ons volk betekende, brachten we hen niet bij. Onverschillig als we stonden tegenover deze nationale normen en waarden, hadden we niet de minste behoefte om net als bijvoorbeeld in de USA alle emigranten verplicht de beginselen van onze grondwet uit te leggen en stevig in de kop te prenten. Het intellectuele debat over de bescherming van fundamentele waarden als vrijheid van meningsuiting, het respecteren van andermans opvattingen, zo broodnodig na de afschuwelijke fatwa op Salman Rushdie, werd in ons land alleen door Bolkestein gevoerd. Ook 'Paars' heeft het op het vlak van politieke en intellectuele diepgang lelijk laten liggen. De euthanasiewetgeving en het homohuwelijk zijn de enige wapenfeiten die twee kabinetten Kok hebben opgeleverd. Voor het overige was het pappen en nathouden. Fortuyn zag in dat de vrijheid van het individu - mede als gevolg van de komst van de nieuwe culturen - op de tocht stond. Hij

kon dat goed verwoorden. Dat was zijn kracht. Helaas, een leider was hij niet en dat zou hij, ook wanneer hij niet voortijdig zou zijn vermoord, vermoedelijk nooit zijn geworden.

Moeten we nu bij de pakken gaan neerzitten en wachten tot de natie, net als in het rampjaar 1672, reddeloos, radeloos en rede-loos ten onder gaat? Nee natuurlijk. Pasklare oplossingen zijn er vanzelfsprekend niet. Toen de briljante fysicus Albert Einstein eens werd gevraagd of hij geen theorie kon bedenken voor behoud van de wereldvrede, merkte hij op dat politiek veel moeilijker is dan wetenschap. Hij wist het dus ook niet. Toch doet Stephan Sanders, desgevraagd, een poging om aan de defaitistische teneur van zijn analyse een positieve, toekomstgerichte wending te geven. De politieke moorden op Fortuyn en

Van Gogh lijken ons land rijp voor een herijking van de grondslagen van de samenleving te hebben gemaakt. Premier Balkenende, het zij toegegeven, heeft daar al geruime tijd toe opgeroepen. Echter, wat hij, vanuit zijn Zeeuwse, gereformeerde achtergrond, onder normen en waarden verstaat, is een soort gedateerde gemeenschapszin, die zeker niet door ons allen even blijmoedig wordt ervaren. Sanders ziet niets in een terugkeer naar de geborgenheid van het traditionele gezin. Pleidooien om de familie als hoeksteen van de samenleving in ere te herstellen, spreken hem als liberaal totaal niet aan. Het individu moet de vrijheid hebben en behouden om steeds uit eigen overtuiging die omgeving te kiezen waarin hij of zij wil verkeren. Dat is misschien een van de waardevolste grondrechten die we in de afgelopen decennia hebben verworven.

Een diepgaande intellectuele discussie zal daarom moeten worden gevoerd. Hoe fundamenteeler hoe beter. Misschien verkeert een nieuwe wijsgeer als Spinoza in ons midden om ons te helpen bruikbare definities en criteria voor de 21e eeuw te formuleren. Wat Sanders betreft dient in het debat 'het verantwoordelijke individu' centraal te staan. Het is de mondige burger die vanuit zijn of haar persoonlijke vrijheid de zorg voor dit land draagt en niet zoiets abstracts als de overheid. De overheid zijn wij. Wij moeten de gemakzucht van ons afschudden, de rug rechten en daarbij terugkeren naar de basis, naar onze grondwet. Daarin staan immers de fundamentele pijlers verwoord waarop onze maatschappij is gebouwd. Die moet eenieder zich weer eigen maken. De overheid moet vervolgens garanderen dat alle ingezetenen, gevestigde Nederlanders én nieuwkomers, erop kunnen rekenen dat de fundamentele rechten en plichten worden gehandhaafd.

'Wanneer een vrouw zegt: "Ik wil geen namen noemen", is dat al niet meer nodig' – EDWIN ARLINGTON RAFIMAN –